

พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ Buddhist Ethics for Environment in The Buddhist Way

พระครูอุทัยสุตกิจ

PhrakruUthaisuthakit

สุวิชัย อินทกุล

Suwichai Intakul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University

E-mail: lansaktin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ การใช้ชีวิตแบบวิถีพุทธที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติการกลมกลืนกับธรรมชาติ การเป็นเพื่อนกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมนุษย์มีความเข้าใจผิดว่าการทำลายธรรมชาติทำให้ตนได้รับประโยชน์มากทำให้มนุษย์มองไม่เห็นคุณค่าของชีวิตทุกชีวิต คำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องป่านั้นได้สนับสนุนให้มนุษย์มีการดำรงชีวิตอย่างฉลาดโดยการใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่เราจะเป็นหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธทางด้านพุทธศาสนาได้สร้างระบบจริยธรรมตั้งแต่พื้นฐานไว้ พระพุทธศาสนาเชื่อว่าศีลธรรมของมนุษย์สามารถส่งผลกระทบไปถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะว่าทัศนะของพระพุทธศาสนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ใช่เป็นสิ่งที่แยกขาดจากการกระทำของมนุษย์ มนุษย์จะพึงเคยต่อผลกระทบถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ไม่ได้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่มีการทำกุศลกรรม เช่น การปลูกต้นไม้ การกตัญญูต่อแผ่นดินที่อยู่อาศัยความเสียสละต่อบุคคลอื่น และคุณธรรมจริยธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมให้มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์ โดยจะนำหลักธรรม 2 ข้อ คือ หลักอหิงสา และเมตตา ดังนี้ 1. อหิงสา หลักธรรมเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และสลายไปโดยความอาศัยกันเป็นเหตุเป็นผลแก่กันและกัน 2. เมตตาเป็นคุณธรรมที่สัมพันธ์กับกฎแห่งกรรมและเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของคนทั้งหลายสืบไป

คำสำคัญ: อนุรักษ์; สิ่งแวดล้อม; วิถีพุทธ

Abstract

In this article present the Buddhist environment conservation. Buddhist lifestyle that is part of nature, in harmony with nature. Friendship with nature Which is the conservation of the environment according to the Buddhism guidelines Today, humans have the misconception that the destruction of nature has greatly benefited them, making them lose their appreciation for all life. The Buddhist teachings about the forest have encouraged humans to live wisely by using less to get the most benefit. Understand natural resources and the environment as they should be, or a discipline of mutual use. Buddhist environment conservation in Buddhism has established an ethical system from the ground up Buddhism believes that human morality can affect the natural environment. Because of the viewpoint of Buddhism, the natural environment is not inseparable from human action. Human beings are ignorant of the impact on the natural environment. Not due to human action Buddhist principles can be applied in the conservation and development of a charitable environment such as Planting trees Gratitude for the land, residence, sacrifice to others. And morality to fellow human beings This is to apply Buddhist principles to have value and benefit to human society. By using 2 principles which are dhammas: Special Conditionality (idappaccayatā, the Essence of Dependent Origination), and Loving Kindness (mettā). 1 . Idappaccayatā Principles of natural law That arise, exist and are dissolved by mutual dependency 2. Mercy is a virtue in relation to the law of karma and for the survival of all people.

Keywords: Conservation; Environment; Buddhist Way

บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่ประเทศไทยต้องเผชิญ พระพุทธศาสนามีคำสอนให้มนุษย์เน้นถึงความตระหนักและความมีเมตตาต่อธรรมชาติทั้งในปัจจุบันและในอดีตที่ผ่านมา สัตว์ พืช ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลายลงเป็นอย่างมากผลมาจากความโลภ ความโง่ ความมีกิเลส และการขาดความเคารพเอาใจใส่ต่อโลก ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์กับสิ่งมีชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ช่วยรักษาสมดุลของสภาพอากาศ การที่มีป่าไม้จำนวนมากเท่ากับว่าจะช่วยให้ทรัพยากรอื่น ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามมา ส่วนทางด้านวิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมปัจจุบันที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ธรรมชาติต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วนที่สุด จะเป็นป่าไม้ถูกทำลาย สัตว์ป่าถูกล่ามาทำเป็นอาหารอากาศเป็นพิษ เป็นต้น แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านการรักษา การอนุรักษ์ การหวงแหนของมนุษย์ มิได้หมายความว่า ความสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติจะลดลงตามมา

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมที่นิยมความสะดวกสบายและรวดเร็วจึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่ต้องการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีอากาศบริสุทธิ์ อาหาร และน้ำสะอาด มีบ้านอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่สะอาดและทำงานในสถานที่ที่ปลอดภัย มีการควบคุมป้องกันมลพิษ และพิชภัยอันตรายจากโรคต่าง ๆ ตลอดจนการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน มนุษย์ได้นำทรัพยากรจากธรรมชาติมาใช้จนเกิดการเผาไหม้ขึ้นไปบนชั้นบรรยากาศ หรือ ปัญหาการทิ้งขยะเน่าลงในแม่น้ำลำคลองจนน้ำเน่าเสียทำลายระบบนิเวศในน้ำ มนุษย์ทุกคนจะต้องหันมาตระหนัก และร่วมมือร่วมใจกันเพื่อช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ เมื่อพิจารณาหลักหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วครอบคลุมไม่เพียงแต่มนุษย์ต่อมนุษย์ต่อสังคมรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย (กรมป่าไม้, 2548)

การอนุรักษ์ป่าไม้ที่ประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาใช้กับความเชื่อผสมผสานกับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เพราะคนไทยยึดถือศาสนาอย่างดี ความศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจะสามารถสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดทั้งตัวบุคคลและชุมชนให้มาช่วยกันอนุรักษ์ป่า พระพุทธศาสนามีวิธีการช่วยแก้ไขปัญหาล้อมและการอนุรักษ์ป่า ปัญหาเหล่านี้ยิ่งนานวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น จนกลายเป็นปัญหาระดับโลก สมควรที่ทุกฝ่ายจะต้องถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน ร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหานี้ให้ครบวงจร เพราะเป็นปัญหาแบบลูกโซ่ เป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือโดยวิธีการที่เหมาะสมตามหลักพระธรรม

เมื่อกล่าวถึง คำว่า สิ่งแวดล้อม จะมีผู้เข้าใจกันไปถึงเรื่องของน้ำเน่า ควันและไอเสีย จากระถยนต์หรือขยะมูลฝอย ฯลฯ แต่โดยความเป็นจริงแล้ว สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่มีความหมายและขอบเขตกว้างกว่านั้นมาก เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาในเรื่องของความสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรที่ไม่ถูกต้องนั่นเอง “มนุษย์” เป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมมากที่สุดเหตุที่มนุษย์ทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เอง โดยมุ่งที่ปัจจัยด้านวัตถุ คือ “เงิน” จึงทำให้เกิดการทำลายเพื่อหาสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการของตนเอง นักวิชาการสิ่งแวดล้อมหลายท่าน ได้พยายามให้คำจำกัดความของคำว่า สิ่งแวดล้อมเหตุที่สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องกว้างขวาง จึงทำให้คำจำกัดความและความหมายแตกต่างกันไปบ้าง

อย่างไรก็ตามก็ได้ยึดถือหลักการเดียวกันและเข้าใจตรงกันทั้งสิ้น เพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อมทั่วไป เราอาจสรุปความหมายอย่างง่าย ๆ ของสิ่งแวดล้อมได้ (กรมควบคุมมลพิษ, 2564)

หลักพุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมองจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องสภาพชีวิตสังคม และสิ่งแวดล้อมที่กำลังเสื่อมโทรมลง ชีวิตคนในสังคมมีความทุกข์มากขึ้น สังคมมีการเบียดเบียนประทุษร้ายต่อธรรมชาติมากยิ่งขึ้น สิ่งแวดล้อมถูกทำลายหากไม่มีการนำศีลธรรมและจริยธรรมมาปฏิบัติกันอย่างจริงจังที่จะช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม ในบทความนี้ได้นำหลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คือ หลักอหิंपัจจยตา และเมตตาธรรมเป็นคุณธรรมที่ทุกคนพึงปลูกฝังให้มีประจำจิตเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิต ทั้งนี้เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมให้มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไป

ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมเอื้อประโยชน์ให้สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการพึ่งพากันอย่างสมดุล ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในมาตรา 4 ได้ให้ความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อม โดยสากลแล้วว่าสิ่งแวดล้อม คือ “สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งมีทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม (จับต้องและมองเห็นได้) และนามธรรม (จับต้องไม่ได้และมองไม่เห็น) ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น” เมื่อคำนึงถึงประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากสิ่งแวดล้อมมีมากมายมหาศาล เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายมากขึ้น ผลกระทบก็ย้อนกลับมาทำลายตัวมนุษย์เอง (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2535) ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า อากาศ แร่ธาตุ และพลังงาน เป็นต้น

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมเป็นศัพท์บัญญัติสำหรับใช้แทนคำว่า “Environment” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากรากศัพท์ฝรั่งเศสว่า Environ แปลว่ารอบๆ (Around) ฉะนั้น Environment จึงหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ (Totality of Mans Surroundings) สามารถสรุปสิ่งแวดล้อมแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดนี้มีความสัมพันธ์กันกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อยู่เสมอ สามารถแบ่งได้ เป็น 2 ประเภท

1.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดย ธรรมชาติ ซึ่งไม่มีชีวิต อาจมองเห็นได้หรือไม่เห็น เช่น ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ รังสี แสงสว่าง เสียง

1.2 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดย ธรรมชาติ ซึ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช จุลินทรีย์ทั้งหลาย

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Human Being - Made Environment) เป็น สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ หรือพัฒนาขึ้น เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Concrete Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้น โดยใช้วัตถุธรรมชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกในการมีชีวิตอยู่ เช่น อาคาร ยานพาหนะ

2.2 สิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Abstract Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และจิตสังคม ซึ่งจับต้องไม่ได้ รับรู้ได้ทางใจเท่านั้น เช่น ค่านิยม ทศนคติ จารีตประเพณี ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ (มานพ นักการเรียน, 2556)

ดังนั้นกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมโดยพื้นฐานจึงแบ่งออกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นนั่นเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อม ต่อสุขภาพ และการดำรงชีวิตของประชาชน ทำให้เกิดความเสียต่อประเทศโดยรวม

สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ (โสภารัตน์ จาระสมบัติ, 2551) ได้กล่าวไว้ว่า “ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์ได้นำมาใช้ในการดำรงชีวิต และแสวงหาความสะดวกสบาย ส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม” และปัญหามลพิษตามมา สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากขึ้นอย่างชัดเจน ทำให้ในปัจจุบันประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากขึ้น เนื่องจากมีปรากฏการณ์ที่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิต และทรัพย์สินจำนวนมาก

สิ่งแวดล้อม (Environment) คือสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม (Somporn Thepsithar, 1994) ได้อธิบายไว้ว่า “สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ต้นไม้ แร่ธาตุต่าง ๆ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น บ้านเรือน วัดวาอาราม ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งประดิษฐ์” เมื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดนับตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยปัจจุบัน เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิต สิ่งแวดล้อมแต่ละประเภทจะมีลักษณะความทนทานและความเปราะบางต่อการถูกรบกวนแตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม (Environmental) คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ โดยสรุปสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ตลอดทั้งสิ่งที่ให้ผลประโยชน์และเกิดโทษขึ้นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ต่อไป ในอนาคตการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันสิ่งแวดล้อมแยกออกเป็นลักษณะกว้างๆ ได้ 2 ส่วน คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากร ทุกประเภท และ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ชุมชนเมือง สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศ น้ำ ดิน แร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลก (พืชและสัตว์)

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สาธารณูปการต่าง ๆ เช่น ถนน เขื่อนกั้นน้ำ เป็นต้น หรือระบบของสถาบันสังคมมนุษย์ ที่ดำเนินชีวิตอยู่มาทำความเข้าใจก่อนว่า สมบัติเฉพาะของสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้างเพื่อที่จะทำให้เรามีความเข้าใจเพิ่มขึ้นในเรื่องของสิ่งแวดล้อม เพราะเรื่องของสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นเรื่องที่ยังมองอย่างผิวเผินแล้วเราอาจคิดว่า อะไรก็ได้ทั้งนั้น แต่ความจริงแล้วถ้าแยกแยะให้ดี สิ่งแวดล้อมนั้นสามารถมีความแตกต่างเฉพาะตัวของมันเอง ดังนั้นการที่มนุษย์บริโภคทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่สูงขึ้น สิ่งแวดล้อมแต่ละประเภทมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทุกโดยระบบสิ่งแวดล้อมกับทรัพยากรธรรมชาติจะอยู่กับเราได้ นาน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของเรายังสามารถทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอยู่จนถึงรุ่นลูกหลานของเราได้ หากมีการทำลายหรือใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมมากเกินไป ก็จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ตามมา

คุณลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมแต่ละประเภทมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ต้นไม้จะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสิ่งอื่น เช่น แตกต่างจากน้ำ แตกต่างจากโบราณสถาน สิ่งแวดล้อมจะไม่อยู่โดดเดี่ยวแต่อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอื่น และอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เช่น มนุษย์กับที่อยู่อาศัย ต้นไม้กับดินและน้ำ ปลากับน้ำ เป็นต้น

1. สิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดจะมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์และสามารถจำแนกกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติหรือส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ชัดเจน เช่น ต้นไม้ยืนต้น ต้นไม้ล้มลุก

2. สิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดจะปรากฏอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอื่นเสมอ และมีความสัมพันธ์กันตามกิจกรรมและหน้าที่อย่างเป็นระบบ สิ่งแวดล้อมมักจะอยู่โดดเดี่ยว มักจะต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมอื่น เพื่อการอยู่รอดและรักษาสถานภาพของตน โดยที่กลไกสิ่งแวดล้อมควบคุม กิจกรรมการดำเนินการของกลุ่ม

3. เมื่อสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่งส่วนใดถูกทำลาย จึงมักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่นในระบบด้วยเสมอ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายต่างมีความสัมพันธ์กัน ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม เช่น การเผาป่า ทำให้สัตว์ป่าถูกทำลาย ดินเสื่อมคุณภาพ คุณภาพน้ำเสื่อมลง ส่งผลถึงชีวิตในแหล่งน้ำ

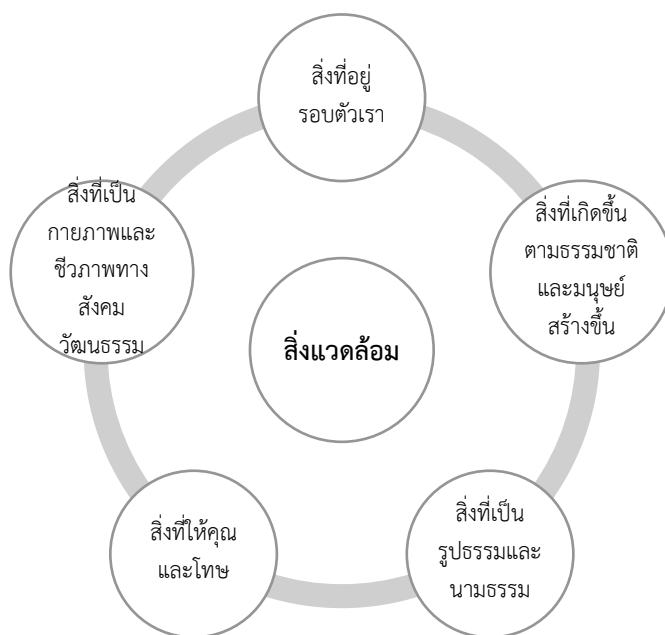
4. สิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดจะมีความทนทาน และเปราะบางต่อการถูกกระทำในสภาพแวดล้อมต่างๆ ในระดับที่แตกต่างกัน

5. สิ่งแวดล้อมทุกลักษณะจะมีคุณลักษณะไม่คงสภาพ มีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งด้านปริมาณและคุณลักษณะ ทั้งในระดับชั่วคราวหรือถาวรได้ การเปลี่ยนแปลงมักจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและกลไกภายในระบบ ซึ่งเกิดได้กับสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ

6. สิ่งแวดล้อมจะสัมพันธ์เป็นลูกโซ่ เมื่อสิ่งแวดล้อมหนึ่งถูกทำลายก็จะกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เป็นลูกโซ่ เช่น ทำลายป่า จะส่งผลให้พื้นดินพังทลาย หรือเผาป่าทำให้โลกร้อนขึ้น

7. สิ่งแวดล้อมทุกชนิดมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นเอกลักษณ์ชนิดนั้น เช่น น้ำ คน บ้าน เป็นต้น

สรุปได้ว่า มนุษย์เป็นตัวการสำคัญยิ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงทั้งในทางเสริมสร้างและทำลาย จะเห็นว่า ความหมายของสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ต่างกันที่สิ่งแวดล้อมนั้นรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรา สามารถสรุปความหมายของสิ่งแวดล้อมได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สรุปความหมายของสิ่งแวดล้อม

ที่มา: พระครูอุทัยสุตกิจและสุวิชัย อินทกุล, 2564

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปเป็นอย่างมาก จนเกิดวิกฤตการณ์สภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษไปทั่วโลก ทำให้กลุ่มนักอนุรักษ์ธรรมชาติต้องริบออกมารณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมนี้เป็นการใหญ่ การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ หรืออย่างรวดเร็วก็ได้ อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมนั้นหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น มนุษย์ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่ขณะเดียวกันมนุษย์ก็สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้ดีขึ้นหรือเลวลงได้ โดยธรรมชาติแล้วจะไม่มีสิ่งแวดล้อมใดอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะมีสิ่งแวดล้อมอื่นอยู่ด้วยเสมอ เป็นต้น

Chatchapol Songsunthornwong, (2003) ได้กล่าวไว้ว่า “ประเทศไทยมีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ และได้ถูกนำมาพิจารณาเป็นครั้งแรกในสมัย พณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยอันตรายจากแก๊สท่อไอเสียรถยนต์ หรือยานพาหนะอื่น และโรงงาน เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2506 จนกระทั่งล่าสุดได้มีการประกาศพระราชบัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เพิ่มมาตรการในการแก้ไขสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ” มีขั้นตอนและมีแหล่งงบประมาณสำหรับกองทุนสิ่งแวดล้อมซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามกฎหมาย โดยมีองค์กรที่รับผิดชอบ คือคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมมลพิษ ซึ่งมีปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเป็นประธานกรรมการ นอกจากนี้แล้วยังมีหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกมากมาย

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรทุกอย่างไปพร้อมกันไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันเป็นระบบและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดควรมีการวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม เพราะมนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะมีประโยชน์สูงสุด หรือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ขึ้นอยู่กับความสามารถของมนุษย์ เป็นต้น

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะประสบผลสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นตระหนักถึงความสำคัญ และรู้จักใช้อย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดผลดีในทุก ๆ ทางต่อสังคมมนุษย์กล่าวได้ว่าการอนุรักษ์คือการสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน การทดแทนและการเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้ การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแนวคิดที่สำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดูแลทุกอย่างไปพร้อมกันไม่ควรแยก
2. การวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อม เพราะมนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
3. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหนทางแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์
4. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รู้จักใช้อย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดผลดีในทุก ๆ ทางต่อสังคมมนุษย์
5. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องของทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสังคม
6. ความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของประเทศนั้น
7. การอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ สัตว์ป่าเพื่อความสวยงามและการพักผ่อนหย่อนใจ
8. อัตราการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน ประเทศที่พัฒนาแล้วใช้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับฟุ่มเฟือย
9. การทำลายทรัพยากรไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามเท่ากับเป็นการทำลายมรดกของมนุษยชาติ
10. มนุษย์จำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติเพราะมนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้าง มาทดแทนทรัพยากรธรรมชาติได้
11. การดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีชีวิต ได้แก่ พืชและสัตว์
12. ประชากรของโลกเพิ่มมากขึ้นทุกขณะแต่ทรัพยากรธรรมชาติมีเท่าเดิมและกำลังลดปริมาณลง(พรวิวัฒน์ กีก้อง, 2563)

สรุปได้ว่า มนุษย์ต้องมีความรู้ในการที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ผลแก่มนุษย์ทั้งที่เป็นประโยชน์และโทษ และคำนึงถึงเรื่องความสูญเสียเปล่าในการจะนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะได้ผลยั่งยืนต้องใช้มาตรการทางกฎหมายควบคุม ดังนี้

1. การให้การศึกษาดังวิธีการอนุรักษ์ มีจริยธรรมเกิดสำนึกและร่วมในการอนุรักษ์
2. การใช้เทคโนโลยีในการนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์
3. การใช้กฎหมายควบคุมในการดำเนินคดี

การเปลี่ยนนิสัยการใช้ชีวิตประจำวัน และการจะช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้นั้น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นหนทางนำไปสู่อนาคตที่คาดหวังว่ามนุษย์จะได้อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้ หากคุณเริ่มจากการใช้ชีวิตประจำวันให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมได้แล้ว ต่อไปก็จะขยับขึ้นไปเป็นการเข้าไปมีบทบาทต่อสังคมโดยการแนะนำผู้อื่นให้ทำตามได้อีกด้วยต่อไปในอนาคต

พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีหลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่ย้ำในเรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และนอกจากพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแล้วสิ่งที่สำคัญคือความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความดีงามอย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีทั้งต่อพืชต่อสัตว์ทั้งหลายด้วย พระพุทธศาสนายังสอนให้มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตาจิต ความเมตตาตัวเองถือเป็นความรู้สึกที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาโดยการมองทุกสิ่งทุกอย่างว่าเป็นสรรพสัตว์ผู้อยู่ร่วมโลก และต้องมีความเข้าใจหลักความเป็นจริงทางธรรมชาติตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งถือเป็นสภาวะธรรมของธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องในการพัฒนาตนเอง

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่ประกอบด้วยเหตุผล สอดคล้องกับหลักความจริงตามธรรมชาติแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้สาวกของพระองค์อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ให้สาวกอาศัยอยู่ในป่า อยู่ในถ้ำ อยู่โคนไม้ อยู่ถ้ำง่ายในที่ง่าย ยินดีในสิ่งที่ได้ โดยสามารถสรุปสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสสอนได้ดังนี้ (ประเวศ อินทองปาน, 2559)

1. ความยินดีหรือความพอใจ หมายความว่า ยินดีหรือพอใจด้วยของของตน ซึ่งตนได้มาด้วยความรู้ความสามารถและความเพียรพยายามโดยชอบธรรม ได้แก่ ความยินดีด้วยปัจจัย 4 ตามมีตามได้
2. สั่งสอนพระภิกษุให้มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติสัมพันธ์ คือ ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายนั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจอย่าประมาท อย่าได้มีความเดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็นคำพร่ำสอนของเราแก่เธอทั้งหลาย” หรือที่ว่า “บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือโคนต้นไม้อะไร เธอพึงอุตสาหะในเสนาสนะ คือ โคนต้นไม้นั้นจนตลอดชีวิต

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา ดังมีพุทธพจน์ตรัสรับรองไว้ว่า บุคคลนั้นหรือคนหนึ่งที่เริ่มเฝ้าของต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม จะเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมากทรงสั่งสอนให้พระภิกษุใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย สันโดษ ยินดีในสิ่งที่ตนมี ไม่ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามภิกษุ

ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่น ห้ามมิขุดต้นไม้ ห้ามพระภิกษุก่อไฟ ห้ามพระภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ห้ามมิขุดดิน เป็นต้น

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ประพันธ์ ศุภสร, 2561) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” โดยสรุปว่า พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นการเน้นย้ำให้พระสงฆ์มองเห็นสาระสำคัญของพระวินัยแต่ละข้อที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้พระสงฆ์ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์พระวินัยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเน้นให้ศึกษาปริบทของสังคัมมัฏฐกาลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับสังคัมมัฏฐปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกล้วนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา ทั้งยังทรงบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) ได้กล่าวไว้ว่า “ให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข เพราะธรรมชาติถือเป็นองค์ประกอบในการฝึกฝนพัฒนาตนเองของมนุษย์” หมายความว่า พระพุทธศาสนามองธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาเรียนรู้ตนเอง คือ การจะพัฒนาคนให้มีจิตใจที่เจริญองกาม เป็นคนที่มีคุณธรรม จำเป็นต้องอาศัยธรรมชาติในการฝึก เมื่อใดที่มีสภาพแวดล้อมที่สงบปราศจากเสียงรบกวนและมีกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก เมื่อใดที่จิตใจรู้สึกมีความสุข สงบ มีความอิ่มใจ มีความสดชื่น มีแนวโน้มไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิด จิตวิเวก เมื่อจิตไม่มีอารมณ์ที่วุ่นวายในเข้ามารบกวน มีสมาธิ ก็อยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือ เอาจิตที่พร้อมแก่การทำงานทั้งหลายไปใช้งานด้านการพิจารณาให้เกิดปัญญา เกิดความรู้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริงเรียกว่า อุปธิวิเวก พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณี เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ทำลายป่า ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น (วินัย. มหา. (ไทย) 2/425, 713/225, 361) จึงกล่าวได้ว่า พุทธศาสนามองสรรพสิ่งว่าเป็นอยู่หรือมีอยู่ด้วยการพึ่งพา นั่นคือทัศนะของพุทธศาสนาที่มองสิ่งแวดล้อมด้วยความเป็นเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนานั้นสามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมและแนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักของความเป็นจริง ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ทัศนะของพุทธศาสนาที่มองสรรพสิ่งมีลักษณะ 2 อย่าง คือ มองลักษณะทางกายภาพ และมองลักษณะทางจิตภาพ การมองทางด้านกายภาพนั้น เป็นการมองลักษณะการเกิดขึ้นตั้งอยู่ของระบบจักรวาลที่มนุษย์ควรรู้เท่าทันและอยู่อาศัยเพื่อดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์ การมองทางด้านจิตภาพเป็นการมองด้านในคือสภาพจิตใจของมนุษย์ที่จะต้องดำรงตนอย่างพอเหมาะพอดีกับธรรมชาติภายนอก ไม่ให้ความโลภโกรธหลง

ครอบงำจนไปทำลายในด้านกายภาพหรือสิ่งแวดล้อม ลักษณะเช่นนี้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องประสานกัน โดยมนุษย์ต้องเรียนรู้และมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งด้วยความรู้ที่เท่าทัน เพื่อไม่ให้จิตใจหวนไหวไปตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงจนก่อให้เกิดทุกข์อันเกิดจากการดิ้นรนเพื่อไม่ให้ตนเสื่อมสลายไป จนเป็นเหตุให้เบียดเบียนและทำลายคนอื่น ดังนั้นทัศนะของพุทธศาสนาจึงเน้นให้มนุษย์อยู่กับโลกอย่างพึงพา ไม่สนับสนุนการเอาชนะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือเอาชนะโลกด้วยการทำลาย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2544) กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม พุทธศาสนาได้สร้างระบบจริยธรรมตั้งแต่พื้นฐานจนถึงโลกุตระธรรม ทำให้มนุษย์มองสิ่งแวดล้อม มองสรรพสัตว์ว่าเป็นเหมือนเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ ทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของชีวิตทุกชีวิต “ทัศนะของพุทธศาสนาจึงเน้นให้มนุษย์อยู่กับโลกอย่างพึงพา การนำวิถีพุทธศาสนาโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนเรื่องความรู้จักบุญคุณกตัญญูกตเวที และการเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยรู้จักประมาณในการบริโภคมาเป็นหลักพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำนึกซึ่งความรักในธรรมชาติ”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม โดยในทางพระพุทธ การมีชีวิตที่ดีประเสริฐ ไม่ควรสิ้นสุดที่ตัวเอง แต่ควรจะสิ้นสุดที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติโดย วิธีการกินน้อย ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติและใช้อย่างชาญฉลาด ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะเป็น ป่าไม้ ดิน น้ำ เป็นต้น

หลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม มีหน้าที่ให้การศึกษอบรมสั่งสอนศาสนิกชนของตนให้มีจิตสำนึกที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม องค์การพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือที่จะช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้โดยตรง ความสูญเสียของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เห็นชัดเจนก็คือป่าไม้ของแต่ละประเทศที่ค่อย ๆ เหลือน้อยลงทุกที เพราะมนุษย์ทำลายป่า คิดเพียงทรัพย์สินเงินทองที่ได้รับจากป่า เป็นมูลค่าที่สมมติกันขึ้น โดยขาดการคำนึงต่อไปว่าเมื่อป่าหมดไปแล้วผลกระทบอะไรจะตาม มาที่เห็นชัดในปัจจุบันก็คือ เกิดน้ำท่วมใหญ่ในหลายจังหวัดของประเทศไทยในปี 2554 และไฟป่า เป็นต้น

การประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความถูกต้อง และมุ่งประโยชน์ของชาวโลกเป็นสำคัญโดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. คุณธรรม (Moral / Virtue) คือ คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สรุปได้ว่า คือ สภาพคุณงาม ความดี
2. จริยธรรม (Ethics) คือ ความประพฤติที่เป็นธรรมชาติ เกิดจากคุณธรรมในตัวเอง ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม สรุปได้ว่าคือ ข้อควรประพฤติปฏิบัติ

หลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความถูกต้องโดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. อิทัปปัจจยตา กับการอนุรักษสิ่งแวดล้อมเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเกี่ยวกับกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่ตามกฎธรรมชาติที่ไม่มีใครสร้างหรือดลบันดาล พระพุทธองค์ทรงค้นพบกฎธรรมชาตินี้แล้ว ดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท” (Thai Tipitaka 12/306/270) หลักธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษและพัฒนาสิ่งแวดล้อม (Thai Tipitaka 16/21) อิทัปปัจจยตา เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นกฎธรรมชาติอันเป็นกฎสากลถือว่าเป็นกฎธรรมชาติและกฎสากลเพราะกล่าวถึงสภาวะธรรมล้วน ๆ ด้วยการแสดงหลักแห่งการพึ่งพา คือเมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีเมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งจึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มีเพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป แสดงให้เห็นกฎธรรมชาติอย่างกว้างและครอบคลุมทุกสิ่ง เป็นต้น

เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

สรุปได้ว่า เมื่อสิ่งแวดล้อมมี สัตว์ป่าทุกประเภทมี ป่าไม้อันอุดมมี แม่น้ำลำคลองอากาศที่บริสุทธิ์มีระบบนิเวศวิทยาความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติความสมดุลทางธรรมชาติจึงมี เมื่อความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเกิดขึ้น สิ่งต่าง ๆ ย่อมเกิดตามมา เป็นต้น

เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป

สรุปได้ว่า โทษของการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อสิ่งแวดล้อมไม่มีระบบนิเวศวิทยาถูกทำลาย สัตว์ป่า ป่าไม้ต้นน้ำลำธารถูกทำลายไม่มีเหลือชีวิตของมนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัญหานั้นเกิดมาจากมนุษย์นั่นเอง เพราะมนุษย์มุ่งเอาชนะธรรมชาติใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีเกินความจำเป็นจนเกิดปัญหาขึ้น ถือได้ว่าหลักธรรมนี้ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้มนุษย์รู้สาเหตุของปัญหา รู้วิธีแก้ปัญหาเมื่อคุณธรรมข้อนี้มีมากในมวลมนุษย์เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมย่อมได้รับการเยียวยาและกลับมามีประโยชน์ต่อมนุษย์

2. เมตตากับการอนุรักษสิ่งแวดล้อม เมตตาเป็นคุณธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เมตตาเป็นธรรมกลาง ๆ ผู้ควรมีเมตตาผู้ควรได้รับเมตตาควรมีทั้งผู้น้อยและผู้ใหญ่ เมตตา หมายถึง ไม่ตรีความรัก ความปรารถนาดีความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจดีต่อกัน ความใส่ใจหรือต้องการสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ด้วยความมีเมตตาเป็นพื้นฐานประจำจิต เมตตา มีประโยชน์ต่อการอนุรักษสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เมตตาเปรียบเสมือนน้ำเย็นที่จะขจัดโลภจิตของผู้คนทั้งหลายให้เย็นสงบ เมื่อบุคคลมีเมตตาเป็นคุณธรรมขึ้นพื้นฐานประจำจิตแล้วนำไปสู่การกระทำที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมสำหรับการอนุรักษสิ่งแวดล้อมนั้นคือหลัก อิทัปปัจจยตา เป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ หรือหลักความจริงที่มีอยู่ตามกฎธรรมชาติ ที่ไม่มีใครสร้างหรือดลบันดาล เป็นหลักหลักแห่งการพึ่งพา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งจึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป และเมตตาเป็นคุณธรรมขึ้นพื้นฐานอย่างหนึ่งจิตเมตตาจึงก่อให้เกิดการอนุรักษเพื่อรักษาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่รอดปลอดภัย เมตตาต่อสิ่งแวดล้อม คือ การให้ทานแบ่งปัน การให้อภัยทาน การกระทำประโยชน์สุข โดยการไม่เบียดเบียน เป็นต้น

สรุป

ธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ หลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนา การใช้ชีวิตแบบวิถีพุทธเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์คือชีวิตในตัวมนุษย์วิถีการอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ พุทธศาสนาเสนอวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและรู้จักพอประพุดิปฏิบัติตนด้วยการใช้ปัญญาและพัฒนาจิต อยู่กับธรรมชาติไม่ควรเบียดเบียนธรรมชาติ พระพุทธองค์ประกาศหลักธรรมแก่เพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดแห่งชาติ เพศ เผ่าพันธุ์ สีผิว วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เพราะต่างล้วนเป็นผลผลิตมาจากกฎธรรมชาติเดียวกัน ปัจจุบันมนุษย์กำลังมีความเข้าใจผิดว่าการทำลายธรรมชาติทำให้ตนได้รับประโยชน์มาก จึงมุ่งหน้าทำลายธรรมชาติทุกอย่างที่ขวางหน้า เพราะทำลายแล้วได้รับประโยชน์ จึงจำเป็นจะต้องเริ่มให้การศึกษาเพื่อให้มนุษย์เข้าใจทั่วกันว่า มนุษย์เกิดมาจากธรรมชาติ ธรรมชาติให้ชีวิต ให้ความสะดวกสบาย トラบไธธรรมชาติยังอยู่ในสภาพปกติ ชีวิตก็จะมีความสุขตลอดไป แต่เมื่อใดธรรมชาติถูกทำลายจนเสียสมดุล กฎธรรมชาตก็จะเริ่มแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ในที่สุด ความทุกข์ก็จะตกแก่มนุษย์ทุกคนโดยไม่มีเงื่อนไขว่า ผู้นั้นมีส่วนในการทำลายธรรมชาติหรือไม่ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ, (2564). ความรู้ด้านการลด คัดแยก และนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://pcd.go.th/info_serv/waste_3R.htm. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2564.
- กรมป่าไม้. (2548). การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานสารสนเทศกรมป่าไม้.
- ประพันธ์ ศุภสร. (2561). พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563. จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/427>.
- ประเวศ อินทองปาน. (2559). พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรวิวัฒน์ กีก้อง. การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์. วิทยาลัย อาชีวศึกษา พิษณุโลก เมืองพิษณุโลก. สืบค้นเมื่อ . 3 ธันวาคม 2563 . <https://sites.google.com/site/resourcemanagemen/naewkhid-ni-kar-xnuraks-sing-waedlxm-laea-thraphyakrthrmchati>
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ องค์การค้าของคุรุสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2547). มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”. กรุงเทพมหานคร: ชมรมพุทธศาสตร์ สากลีในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหาธีรราชวิทยาลัย.
- มานพ นักการเรียน. (2556). พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โสภารัตน์ จาระสมบัติ. (2551). นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสิ่งพิมพ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- Chatchapol Songsunthornwong. Royal forest department. 2003 Online. Retrieved December 2, 2020. from: <http://www.forest.go.th>.
- Nash Nancy. The Buddhist Perception of Nature Project. (Geneva: Earl & Associates, 1987).
- Somporn Thepsithar. (1994). Religion and environment, In the environment: impact on Thai society. Academic meeting of the Royal Institute On the occasion of the founding day Royal Academy. 60th Anniversary.